

Hvad har du lært i skolen i dag?

Familiekapital og skole på Færøerne

Firouz Gaini

Sammendrag

Denne artikel undersøger relationen mellem familie- og folkeskoleinstitutionerne ud fra flere perspektiver med det formål at analysere hvilken betydning social kapital og familiekapital har i dagens senmoderne færøske samfund. Artiklen sætter fokus på social kommunikation, værdier og uddannelseskultur i skole og hjem for siden at definere nogle familiekategorier og hovedmønstre i det færøske samfund. Hvilke familier med hvilken familiekapital har de bedste muligheder hvad angår børnenes fremtidsudsigter?

Introduktion

Familien og folkeskolen er centrale institutioner i ethvert moderne samfund. Relationen familie-skole vil altid være påvirket af samfundets sociale, kulturelle og religiøse sammensætning, foruden familiesystem (Halse 2006). Færøerne bliver ofte betragtet som et senmoderne samfund med traditionelle familieforhold (Gaini 2008). Samfundet befinder sig ifølge denne model i en overgangsfase mellem tradition og modernitet. I denne artikel vil jeg forsøge at besvare følgende spørgsmål: Er familien og skolen kongruente enheder vedrørende kulturelle og uddannelsesmæssige værdier og kapital? Udgør senmodernitetens værdier en trussel imod mere traditionel familiekapital på Færøerne i dag? Familien bliver i offentlig debat normalt belyst som en selvfølgelighed – en ”naturlig” uforanderlig institution – og ikke som en omstridt kulturel konstruktion. Denne artikel

repræsenterer et tidligt forsøg på at analysere den færøske familie i et uddannelsessociologisk perspektiv.

Metode og data

Denne artikel baserer sig på kvalitative data fra flere forskellige projekter og rapporter, der er blevet offentliggjort igennem de sidste ti år. De fleste data er fra semistrukturerede interviews og samtaler med skoleelever fra Torshavn og udvalgte større bygder på Færøerne. Supplerende skoleklassobservationer har også givet relevante informationer om børnenes sociale opførsel og kommunikation. I forhold til de fire familiekategorier der bliver præsenteret i teksten, så er data fra de lokale medier også taget i brug. Der er primært tale om avisartikler, radioindslag og uformelle diskussioner på populære færøske internetsider. Med andre ord er denne artikel ikke resultatet af ét specifikt forskningsprojekt med fokus på familiekapital på Færøerne, men af flere forskellige projekter, der omfatter mange andre tema og problemer, som artiklen ikke berører. Dette kan uden tvivl fortolkes som en svaghed der fører til usikre og til dels ukonkrete konklusioner, men her må tilføjes, at artiklens empiri, til trods for dets mangfoldige kilder, er blevet kritisk vurderet og analyseret, før materialet er blevet taget i brug.

Som sagt er de fleste data fra en tiårsperiode, fra år 2001 til 2010, og der kan naturligvis sættes spørgsmålstegn ved, om det er hensigtsmæssigt og troværdigt at have en så bred tidsramme til den samme beskrivelse af familiekapital og skole på Færøerne. Hovedårsagen til at jeg bruger data fra flere forskellige år er, at jeg har forsøgt at samle sammen en større mængde af sammenlignelige kvalitative data fra mine egne undersøgelser i analysen af familiekapital på Færøerne. Som mangeårig aktiv ungdomsforsker fra Færøerne, føler jeg mig desuden i stand til at justere og minimere fejltolkninger i forbindelse med det empiriske materiale. Den store udfordring ligger i at være den første forsker, der gør et forsøg på at definere familiekategorier baseret på familiekapital i en færøsk nutidskontekst. Her kan også nævnes, at en central del af tekstens empiriske materiale er blevet præsenteret og kritisk diskuteret ved en international videnskabelig konference i 2009. Denne artikel er med andre ord en omarbejdet og udvidet udgave af et conferenceoplæg.

Min forskning har i stor grad baseret sig på børn og unges egne beskrivelser af sin familie, hverdag og uddannelse. Forældrene har i mindre

grad været i fokus, selv om en stor del empiri fra offentlige medier har forældre, lærere og pædagoger som afsender. Som underviser og forsker ved Afdeling for Uddannelse ved Færøernes Universitet, har jeg også haft direkte kontakt med et stort antal velartikulerede kvindelige og mandlige informanter: studerende (mange forældre i småbørnsfamilier), ungdom fra bygd og by, folkeskolelærere, uddannelsesforskere osv. Dynamiske diskussioner med de studerende om tema som familiemønster, børn og uddannelsesværdier på Færøerne har givet mig en dybere og mere nuanceret indsigt i en række forhold i dagens færøske samfund. Mine studenter er også mine skarpeste kritikere. De universitetsstuderendes livshistorier og erfaringer, foruden deres selvstændige refleksioner om forskningshypoteser, har haft betydelig indflydelse på mine analyser og konklusioner.

Samtalerne med skolebørn er knyttet til specifikke afsluttede forskningsprojekt. Samtalerne fra 2003–2005 blev gennemført som del af mit antropologiske ph.d.-projekt om færøske ungdomskulturer (Gaini 2007). Informanterne var fra ottende og niende klasse – dvs. 14–16-årige piger og drenge – ved forskellige folkeskoler i Torshavn. Samtalerne fra 2008–2009 er primært fra et afsluttet projekt med fokus på færøske børns sociale trivsel (Gaini 2009). Denne undersøgelse blev gennemført i tredje og ottende klasse i udvalgte folkeskoler i alle hovedregioner på Færøerne. Disse samtaler var knyttet til en spørgeskemaundersøgelse. Desuden er en del empiri hentet fra andre mindre færøske spørgeskemaundersøgelser blandt ungdom, som jeg ikke selv har været direkte involveret i. Mediernes – især aviser, tidsskrifter og radioudsendelser – store fokus på uddannelse og uddannelsespolitik i de sidste år har, sammen med den almene værdidebat, resulteret i en række artikler, der baserer sig på interessante samtaler med børn, forældre og lærere.

Teori og afgrænsning

Jeg har valgt at bruge begrebet familiekapital som indfaldsvinkel til artiklens hovedproblematik. Familiekapital bliver i denne artikel defineret som en særlig variant af det sociologiske begreb social kapital (Bourdieu 1997, Coleman 1988, Svendsen & Svendsen 2006). Det er ikke usædvanligt at knytte begreberne familie og kapital sammen i teoretiske diskussioner, men ”familiekapital” fungerer normalt ikke som selvstændigt afgrænset analysebegreb. Jeg må derfor tage fuldt ansvar for denne artikels definition af familiekapital som i stor grad overlapper med den brede forståelse af

social kapital som fænomen. I forhold til familiekategoriene opererer jeg med fire parametre som definerer familiekapitalens grad og kvalitet: relationerne mellem forældre og børn, relationerne mellem familien og skolen, relationerne mellem familien og arbejdsmarkedet, og familiens såkaldte ”uddannelseskultur”. Dvs. at familiekapitalen i grunden både viser til sociale relationer (kapital) og til værdier. Familiekapital er derfor, med andre ord, et værktøj til at afdække familiens (husstandens) værdier, interesser, præferencer og kommunikationsmønstre i forhold til samfundet og især uddannelsessektoren (Imig 2000).

Familiekapital refererer primært til interne familieforhold, enten indenfor den enkelte husstand eller indenfor en større gruppe af familier der danner et netværk med fælles interesser og strategi. Men kapitalens værdi som stærk/svag er i min analyse i stor grad begrundet med udgangspunkt i relationer mellem familien og andre samfundsinstitutioner. Familiekapitalens karakter og niveau er ikke en parallel til f.eks. uddannelseskapitalen. En stærk familiekapital indebærer ikke nødvendigvis en stærk uddannelseskapital, eller omvendt. Uddannelseskapitalen viser primært til uddannelseskulturen, som kun er én af fire parametre som jeg i denne artikel har valgt at operere med. Familiekapitalen er ret ”usynlig” og vanskelig at kategorisere på baggrund af standard retningslinjer. Hvad siger familiemedlemmerne f.eks. at de diskuterer rundt køkkenbordet om aftenen? Er det skolen og uddannelseskarrieren eller noget helt andet? Familiekapitalen kan siges at have indflydelse på konkrete mellem menneskelige relationer, der videre kan siges at danne en kulturel og symbolsk infrastruktur under de sociale netværk. Den kapital individerne internaliserer i en familiekontekst omfatter egenskaber og informationer, som efterfølgende, i en større samfundskontekst, bliver til social kapital (Bourdieu 1997, Wilken 2006).

Familiekapitalen har – når den evalueres og dømmes med de fire parametre som positiv eller negativ indikator – et hovedmål, og det er at give et bud på børnenes fremtidsudsigter i samfundet, de lever i. Forenklet kan vi sige, at familiekapitalen kombinerer dele af den kulturelle, sociale og uddannelsesmæssige kapital for at skabe en ny skala, der giver et billede af det komplekse familie-skole forhold i det senmoderne samfund. Naturligvis er dette en grov forenkling af virkeligheden som udelukker en række essentielle samfundsmæssige faktorer, men modellen kan, i en færøsk kontekst, bidrage til at pointere familiens centrale position som institution og fællesskab i samfundet før og nu. De fire beskrevne parametre, som jeg har valgt, er på ingen måde selvskrevne og uerstattelige. Der er tale om et strategisk valg baseret på særlig forskningsinteresse. Målet er ikke at bely-

se de enkelte børn som svage eller stærke elever, vindere eller tabere, men at undersøge forholdet mellem familietype og familiekapital på Færøerne nærmere.

I denne artikel definerer jeg også fire familietyper eller kategorier. Ligesom med definitionen af familiekapital, er der også her tale om en grov forenkling af konkrete samfundsforhold. Formålet med disse kategorier er at fremhæve nogle centrale kendetegn ved færøske familiers værdier og normer. Religiøs identitet er i denne model en vigtig del af den større forklaring. Familiernes religiøse identitet påvirker normalt både uddannelses- og arbejdsværdier. Selv om de fire hovedkategorier er et resultat af min egen definition af feltet, er det ikke første gang at aktuelle færøske samfundsforhold bliver analyseret i forhold til modsætninger mellem det religiøse og sekulære, det traditionelle og moderne (Andreassen 1992). Familietype er i denne tekst et rammeværk som beskriver nogle af præmisserne bag børns primære socialisering. Familietype har i en færøsk kontekst større relevans end potentielle opdelinger af feltet der baserer sig på klasse, etnicitet og sprog (Gaini 2008).

Familien betragtes som et center for uformelle netværk. Vi kan sige, at den sociale kapital knytter familien til det større samfund. Ofte beskrives familien som en korporation som styrker det sociale fællesskab og borgernes almene velvære (Halse 2006, Sommer 2010). Familien repræsenterer en symbolsk kapital, som ikke nødvendigvis resulterer i mønstrelever med topkarakterer. Men hvad sker i tider med store forandringer? Hvordan tilpasser familier sig til nye samfundsnormer og prioriteringer, der opstår i globaliseringens tidsalder? Familien kan defineres som et vedvarende socialt netværk, baseret på gensidig respekt og anerkendelse. Familien er derfor en kilde til social kapital, der potentielt kan styrke børnenes position i skole og samfund (Bourdieu & Wacquant 1992: 119). Familien er i fokus i dagens samfundsdebat. Er den genopståede akademiske interesse for familieforhold et resultat af en desperat søgen efter familiekapital i risikosamfundet anno 2010? Meget tyder på det.

Familien har et dybt ambivalent forhold til moderne politiske og økonomiske samfundsinstitutioner (Seymour-Smith 1986). Familien og familiekapitalen bliver i nostalgiske vendinger belyst som et "fristed" for truede kulturelle værdier. Familien har i dag mange roller og pligter. Den er et netværk, et fællesskab og et trygt hjem i en uforudsigelig globaliseret verden (Mørch & Andersen 2006). Familien, siger sociologen Pierre Bourdieu (1997: 140), består af mennesker med en fælles "familieånd" som ikke kan begrundes logisk rationelt. Familiekapital kan styrke bånd mellem fami-

liemedlemmer, men kapitalen kan samtidig medføre konflikt på et højere niveau i samfundet. Spørgsmålet bliver her, om familien er ”tilpasset” de dominerende samfundsideal (Befring m.fl. 2010). I modsætning til den almindelige opfattelse af social kapital, har familiekapitalen ikke nogen direkte (national) samfundsintegrerende opgave som det moderne demokrati baserer sig på.

Præsentation og diskussion

Skolen

Folkeskolen bærer et samfundsansvar, der ofte er tungt at løfte. Skolen skal, ideelt set, give alle børn, uanset deres familiebaggrund, samme grundlæggende uddannelse. Det senmoderne samfund med komplekse familiesystemer og kulturel pluralisme tvinger dog skolen til at give slip på nogle af dens ambitiøse målsætninger (Curren 2009). Den aktuelle debat om uddannelse karakteriseres af en dyb uenighed angående institutionens rolle og opgave i samfundet. Spørgsmålet som diskursen hovedsagligt baserer sig på er: Hvem har det primære ansvar for børns uddannelse? Spørgsmålet om rettigheder i forhold til uddannelse er også relevant. Den amerikanske uddannelsesforsker Perry Glanzer (2008) siger, at retten til uddannelse, som en del af de universelle menneskerettigheder, styres af politiske, religiøse og sociale spændinger i verdenssamfundet. Den kulturelle mangfoldighed, der kendetegner mange senmoderne samfund, udfordrer forældrenes traditionelle indflydelse på børnenes uddannelse. Debatten om forældres ret til at tilbyde sine børn privat hjemmeundervisning er et interessant eksempel på nye prioriteringer og etiske værdier i forhold til børns uddannelse.

Børns læreproces er naturligvis knyttet til kulturelle forhold. Uddannelse, siger uddannelsesforskeren Hervé Varenne (2008), er blot et andet udtryk for det mere tekniske begreb ”enculturation”. Kultur er med andre ord uddannelsens udløsende faktor, samtidig som den er uddannelsens produkt. Uddannelse er den metodologiske proces for indsamling, overførsel og produktion af viden. Gennem ”enculturation” tilegner barnet sig viden, værdier og adfærd, der er relevante for kulturen og samfundet, det lever i (Varenne 2008). I tider med store sociale omvæltninger mangler samfundet entydige grænser og standarder angående statens normer og ideal. Børns skolesocialisering bliver derfor ofte et projekt med inkongruente retningslinjer og værdier. Færøerne kan siges at befinde sig i dette felt i

dag. Mange forældre føler sig fremmedgjorte i forhold til skolens verden, som børnene i deres hverdag befinder sig i. Mange færøske forældre ønsker, af forskellige årsager, at få større valgmuligheder i forhold til deres børns skolegang, men der findes meget få alternativer til den almene folkeskole, der ”har plads til alle”.

Forældre og skole

Færøske børn begynder i skole i syvårsalderen. Børnene har med få undtagelser gået i vuggestue og børnehave før de bliver elever i folkeskolen. Folkeskolerne er geografisk decentraliserede og under kommunal administration. De mindste skoler har kun én lærer og færre end ti elever i alt. Færøernes skolepolitik har i årtier været baseret på et princip, som mange i dag betragter som en forældet og uhensigtsmæssigt: regelen om at ikke flytte børn væk fra deres hjembygd, før de starter i syvende klasse. Den gældende folkeskolelov understreger forældrenes særlige status i forhold til primær skoleuddannelse på Færøerne. Skolens formål beskrives i folkeskoleloven (§2):

[1] Folkeskolens opgave er med hensyn til den individuelle elev og i samarbejde med forældrene at fremme, at eleven tilegner sig kundskaber, kompetencer, arbejdsmetoder og sprogkyndighed, som støtter den enkelte elev i hendes personlige udvikling [2] Folkeskolen skal lægge forholdene således til rette for oplevelse, engagement og fordybelse, at eleverne kan udvikle deres bevidsthed, fantasi og lærelyst... [3] Folkeskolen skal i enighed og i samarbejde med forældrene hjælpe med til at give eleven en kristen og etisk opdragelse og uddannelse. Den skal med udgangspunkt i den hjemlige kultur udvikle elevens kundskaber om færøsk kultur og bidrage til deres forståelse af andre kulturer og det menneskelige samspil med naturen... (min oversættelse)

Loven slår fast, at elevens forældre har ret til at tage beslutninger der berører skolens pædagogiske og kulturelle retningslinjer. Under særlige omstændigheder kan forældrene tage sine børn ud af skoleklassen for at undervise dem hjemme. Et omstridt punkt i folkeskoleloven slår desuden fast, at skolebørn skal få en ”kristen og etisk uddannelse”. Denne sætning bliver ofte fremhævet i den lokale debat om moderne (sekulære) værdier og universelle børnerettigheder.

Morgensangen i skolen er et aktuelt konkret eksempel. Denne tradition er en del af den kristne arv i færøske folkeskoler. Hver morgen mødes elever og lærere i skolens aula for at synge salmer og andre religiøse sange. Denne aktivitet varer normalt en halv time og placeres mellem første og anden skoletime. Som oftest beder børnene og lærerne også en bøn sammen, før forsamlingen opløses og deltagerne går tilbage til klasseværelserne. Dette er en del af den kristne uddannelse ved folkeskolen, men det er også en arena hvor skolens rektor kan sende praktiske oplysninger ud til alle elever på samme tid. Mathias, en elev i tredje klasse, fortæller i et børneradioprogram (2009), at han ”får energi og inspiration, vågner op” når han synger om morgenen. Samtidig er Mathias vel vidende om traditionens religiøse undertoner. Børn har, med skriftligt forældresamtykke, ret til at holde sig væk fra morgensangen. De mest kritiske forældre betragter aktiviteten som en sofistikeret indoktrinering af børn. De fleste forældre ønsker at beholde aktiviteten, men ofte uden bøn. Vi har, siger flere forældre jeg har snakket med, brug for en opdateret morgensang, der passer til vor tid.

Kommunikationen mellem skole og hjem foregår på flere forskellige niveauer – fra hverdagslivet i skolens korridorer til Kulturministeriets møder. Forældrene har repræsentanter i alle skolebestyrelser, der også altid inkluderer politiske repræsentanter fra kommunebestyrelsen. Børn bliver desuden opfordret til at udtrykke deres egne holdninger angående skole og læring. Uddannelse er et individuelt projekt med eleven – der har ret og pligt til at påvirke undervisningen – i centrum (Gaini 2007). I særlige tilfælde kan ét enkelt forældrepars afgørelse få skæbnesvangre følger for en skoles fremtid. I den lille bygd Mykines valgte den eneste skoleelevs forældre i 2008 at tage barnet ud af den lokale skole. Resultatet var at skolen blev lukket. Flere andre udkantsområder har lignende erfaringer. I bygden Trøllanes flyttede forældrene deres børn til nabobygdens skole i protest i en lokalpolitisk konflikt. De små udkantsbygder har dog et andet større problem angående folkeskolen: unge familiers fraflytning. Børnefamilier flytter til større bygder og byer med større moderne skoler.

Familietyper

I forsøget på at afdække familiens rolle i forhold til børns skoleuddannelse og karriere på Færøerne, skal jeg nu definere fire familiekategorier som illustrerer nogle hovedtendenser i samfundet. Kategorierne er analytiske konstruktioner som ikke afspejler stærke observerbare kontraster i samfundet. Spørgsmålet om religiøs identitet er også relativt problematisk, fordi religiøsiteten ikke henviser til andet end generelle værdier og hold-

ninger i familien, foruden tilknytning til kendte religiøse menigheder og grupperinger. De såkaldte ikke-religiøse familier omfatter naturligvis ofte mennesker med personlige religiøse overbevisninger, men disse familier er ikke en del af magtfulde religiøse netværk som markerer sig i det offentlige rum. Det andet begrebspar i forbindelse med mine familiekategorier er traditionelle og moderne familier. Disse betegnelser skal betragtes med store forbehold, fordi der i virkeligheden er tale om et flydende kontinuum uden klare skillelinjer. Begrebsparret viser ikke til det gamle og nye, men til forskellige udgaver af nutidssamfundets livsstile og normer. Det traditionelle og moderne viser i stor grad til forskellene mellem det rurale og det urbane samfund. Familietyperne beskrives i det følgende med empiriske eksempler som illustrerer sammenhængen mellem familietype, kapital og skoleuddannelse.

Den traditionelle religiøse familie findes først og fremmest i gamle bygdesamfund udenfor hovedstaden. Familierne er kristne, hvoraf en stor majoritet er medlemmer af den moderate luthersk-evangeliske statskirke. En lille gruppe er knyttet til de ældste frikirkelige samfund på Færøerne. Religionen er en næsten umærkelig del af alle livets facetter. Religionen styrer de store begivenheder i livet – ceremonier tilknyttet fødsel, konfirmation, ægteskab, begravelse osv. – men holdes som oftest adskilt fra det politiske, økonomiske og kulturelle liv i samfundet. Den stærke lokale identitet, som forener bygden og familien, skaber et magtfuldt socialt netværk som børnene bevæger sig indenfor. De fleste børn vokser op i store og børnerige familier som holder fast i en række familietraditioner, der er med til at skabe et stærkt internt sammenhold. Flere af disse traditionelle familier er blandt de mest kendte og respekterede i det færøske samfund. Familiens ære er forbundet med respekt for de ældre generationer og andre konservative familieværdier.

Selv om familierne generelt kan beskrives som værdikonservative, endog reaktionære, er de ikke moderniseringsprocessens opponenter. Familierne betragter sig selv som den ”autentiske” færøske kulturs stærkeste søjler og beskyttere. Deres hverdagsliv er moderne med omtrent de samme teknologiske faciliteter som dem, familierne i hovedstaden kender til. De kan dog næppe kaldes for senmoderne individualister, da storfamiliens kollektive interesser, der er stærkt forankrede i lokalsamfundets kristne kulturarv, næsten altid har første prioritet. Familiemedlemmerne nærer ofte en dyb skepsis overfor mange af de nye ”globale” kulturstrømninger. Mange af børnene har, som sagt, et omfattende netværk af slægtninge og

venner, som de omgås i både skole og fritid i hverdagen. Børnene går ligesom alle andre børn i den lokale folkeskole, men en stor del har intet ønske om at flytte væk for at tage højere uddannelse senere i livet. Det skal dog nævnes, at en del familier, som kan placeres i denne familiekategori, har forældre med akademisk uddannelse og stilling på arbejdsmarkedet. Børn fra disse familier har generelt højere uddannelsesambitioner end deres jævnaldrende venner fra skolen.

Anna er ni år og har tre ældre søskende. Hun spiller fodbold i fritiden. Hun er også med i et sangkor på skolen. Ellers kan hun bedst lide at besøge sine bedsteforældre i fritiden. De tager hende ofte med til en slægtnings gård for at se på får, køer og andre dyr. Hendes kusiner og fætter besøger hende ofte. Nogle gange går hun til ”møder” i den kristne menighed i bygden sammen med nogle veninder, selv om hendes egen familie hører til folkekirken. Hun har også været på sommerlejr sammen med andre børn fra denne menighed. Annas mor er hjemmegående, men arbejder nogle gange i bygdens nye plejehjem. Faderen har sit eget firma med flere ansatte. Anna har fået sit eget fjernsyn med DVD på værelset, og nu ønsker hun sig også sin egen computer (informant, 2008).

Børnene går i folkeskolen, mange af dem også i luthersk kristne søndagskoler, og trives som helhed godt. Familierne er generelt positive overfor den lokale skole og lærerne, men videreuddannelse har ingen nævneværdig prioritet. Uddannelse har en langt højere status blandt gruppen af rurale familier med forældre med akademisk uddannelse. I de fleste forældres øjne er folkeskolen først og fremmest en institution, der skal give børnene basale læse- og skrivefærdigheder, i tillæg til grundlæggende kundskaber om kultur, historie og religion. Børnene skal, ifølge mange forældre, lære det mest nødvendige i skolen, resten kan familienetværket tage sig af. Børnene skal, med andre ord, ikke ”uddanne” sig væk fra familien og lokalsamfundet, og i værste fald glemme sin kristne moral og identitet. De traditionelle familier ønsker at bevare ”status quo” i samfundet – og børneskolen skal have det samme formål. Nye pædagogiske teorier og metoder, mener mange familiemedlemmer, kan let skabe store uønskede ændringer i lokalsamfundet.

John er 10 år og bor i en bygd med ca. 300 indbyggere i den nordlige del af Færøerne. John har en stor familie og mange venner. De fleste venner er fra samme skole og bygd. Johns forældre er begge fra samme bygd. Ingen i den nærmeste familie har universitetsuddannelse. Mange, bl.a. faderen, har arbejde i fiskerisektoren. Der forventes ikke af John, at han skal tage en højere uddannelse, men der er heller ingen der direkte fraråder drengen i at vælge gymnasiet og videregående uddannelse når den tid kommer. John går i søndagsskole og har sin egen Bibel på soveværelset. Han går regelmæssigt i kirke sammen med sine forældre og søskende, men ikke hver søndag. Han er døbt og skal konfirmeres om nogle år. Johns familie har et stort hus midt i bygden. John har ingen planer om at flytte bort. Hans to ældste brødre arbejder sammen med faderen, og det kan godt være, at John også ender med at tjene sin løn fra samme arbejdsplads (informant, 2008).

Den traditionelle ikke-religiøse familie er ikke så forskellig fra førstnævnte kategori, men har dog sine særlige kendetegn. Først og fremmest kan pointeres, at disse familier ofte distancerer sig fra førstnævntes religiøsitet, især de frikirkelige miljøer, og familiestolthed. De traditionelle ikke-religiøse familier er måske mere provinsielle og uhøjtidelige af natur, men de har også stærke familienetværk, der rækker ud til næsten alle lokalsamfundets kroger. Disse familier er tættere knyttet til den lokale fiskeindustri arbejderkultur og arbejderværdier (Andreassen 1992). Familierne er som oftest medlemmer af folkekirken, men uden at dette styrer deres valg af livsstil og holdninger nævneværdigt. Børnene nyder ofte en meget stor personlig frihed, som forældre fra religiøse familier betragter som uforsvarlige og direkte skadelige forhold. De unges natteliv og drikkemønster skaber en tydelig grænse mellem ungdomsgrupperne i bygderne. De ikke-religiøse familiers børn mangler moralske grænser og opdragelse, siger mange forældre fra religiøse miljøer.

Familierne har ikke særlig høje tanker om den højtuddannede elite i Torshavn. De identificerer sig primært med fiskere og bønder fra udkantsområderne. De føler sig ofte marginaliserede i forhold til akademikere fra byen, men også i forhold til magtfulde religiøse familier og netværk fra hele landet. Især familier fra de mindste bygder, langt fra hovedstadsregionen, føler sig isolerede og usynlige. Børnene har ikke mange valg. Om de ønsker sig uddannelse og karriere, må de flytte væk fra bygden og familien. Drengene er ofte mere interesserede i fysisk arbejde end i skolearbejde. Mange drenge vokser op i et mandsmiljø med stærke antiintellektuelle

værdier. De værdsætter konkrete praktiske færdigheder højere end abstrakte teoretiske kundskaber. I nogle tilfælde betragter mænd fra rurale samfund akademisk arbejde som uproduktiv hjernevask (Gaini 2008). Holdningerne blandt folk ændrer sig gennem tiden, men fortsat er der mange traditionelle familier der ikke ser nogen nytte i skolen og dens læringsmetoder.

Hans er 14 år og bor i en meget lille bygd på en fjerntliggende ø i nord. Han har boet her hele sit liv. Han går i en skole som kun har fire elever. De andre børn er 8 og 10 år gamle. Dvs. at der ikke er børn på hans egen alder i bygden. Han savner nogle gange at have flere venner. Hans far er bonde og har praktisk talt aldrig ferie. Hans hjælper til med arbejdet på gården. Han har en voksen søster som bor i hovedstaden sammen med sin familie. Hende besøger de et par gange om året. Hans har ikke været i udlandet, men planlægger en rejse til Danmark sammen med forældrene. Hans kan lide at gå i skole, men han synes egentlig ikke at skolen har meget at byde på. Læreren er hans onkel (informant, 2008).

Børnenes interesse for skolen er både et resultat af familiebaggrund og af den specifikke skoles kvalitet. Hvad har skolen at tilbyde børnene? Hvilke lærere har skolen? Børn fra traditionelle ikke-religiøse familier mangler ofte sociale kontakter, som kan omtale skolen positivt som en mulighed, og ikke en afgrænsning. Ifølge norske børneforskere, mangler børnene ofte en omgangskreds med personer som kan overbevise dem om, at det er spændende og fornuftigt at investere tid og ressourcer i viden og læring (Befring m.fl. 2010). De oplever oftere de modsatte forklaringer – at de skal bruge tiden til alle mulige andre aktiviteter. I sammenligning med de religiøse familier i lokalsamfundet, har børn fra disse familier ofte en mere autoritær og moralsk opdragelse med specielle pædagogiske krav til børnene. Børnene fra ikke-religiøse familier har større friheder, større autonomi, og er dermed ofte vanskeligere at styre og at overbevise – både fra forældrenes og lærernes side. Vennekredsen, siger den norske sociolog Ivar Frønes (2006), spiller en stor rolle i forhold til deres præferencer, interesser og livsstile.

Áki er tyve år og bor i en by på Eysturoy. Han har ingen planer om at flytte derfra. Han bor sammen med sine forældre og tre yngre søskende – to brødre og en søster. Han har mange slægtninge i byen. Fade-

ren arbejder på en stor moderne trawler (fiskeskib) og er derfor på søen i flere måneder ad gangen. Børnene i familien ser ikke meget til ham. Ákis mor er hjemmegående. Hun tager sig af de mindste børn i sin hverdag. De går ikke i vuggestue. Áki arbejder selv på en filetfabrik i nabobygden og har ikke planer om at tage en højere uddannelse. Han håber på at få tilbudt et job på en trawler snart, ligesom faderen. Han har store forventninger til dette. Han vil gerne tjene mange penge og købe sig en ny bil (informant, 2003).

Den moderne religiøse familie markerer sig primært som en ny radikal kristen bevægelses familienetværk. Familierne har baggrund i traditionelle færøske familier, men har ændret kurs i en tid med nye internationale strømninger angående moral, værdier og familieliv. De fleste familier er knyttet til karismatiske frikirker som er blevet introduceret på Færøerne de sidste 10-20 år. Mange unge veluddannede familier, der har opholdt sig i udlandet i flere år, har knyttet sig til disse frikirker efter tilbagekomsten til Færøerne. Familierne findes både i bygder og byer, men de har ikke meget til fælles med de traditionelle bygdefamilier. Der er tale om moderne individualistiske familier som ofte mangler det store traditionelle familienetværk som karakteriserer bygderne. Familierne, der ofte deltager i internationale religiøse netværk, prioriterer uddannelse højt, men er meget kritiske til almene uddannelsesinstitutioner i forhold til kristne værdier og moral.

Familierne har sine egne private forsamlingshuse og institutioner i det færøske samfund. De frikirkelige menigheder har også stiftet et politisk parti, *Miðflokkurin*, som har repræsentanter i det færøske parlament. De har sin egen radiostation, *Lindin*, som fokuserer på frikirkernes holdninger og meninger om religion og stat, familie og samfund. Mange familier har adgang til den populære amerikanske fjernsynskanal *GOD TV*. Familierne er meget aktive i den offentlige debat om værdier, uddannelse, familieliv osv. Angående børns skoleuddannelse, har mange moderne religiøse familier helt klare synspunkter: skolen skal, kort sagt, ikke være sekulariseret. De ønsker absolut en moderne skole med høj standard, men den skal inkludere de religiøse værdier og livssyn. Den færøske skole skal prioriteres højere, men den skal også indeholde en tydeligere religiøs ”åndelig” profil. Men de fleste frikirkelige familier ønsker dog ikke den traditionelle evangelisk-lutheranske stil, som de ikke selv hører hjemme i. De ønsker at give Gud plads blandt videnskabens teoretikere.

Gudrun og hendes familie hører til en ny menighed i Torshavn. Hun er flere gange i ugen til religiøse familie- og børneaktiviteter i forsamlingshuset. Gudrun, som er 9 år, kender næsten alle personerne, der hører til menigheden. Hun har mange venner her. I hendes skoleklasse er der også nogle der hører til denne menighed. Hendes far er en af menighedens ledere. Han holder taler og arrangerer møder. Gudrun boede i Danmark sammen med forældrene til hun var fire år. I Danmark var familien også knyttet til en religiøs menighed. Gudruns forældre har begge fuldtidsarbejde i den offentlige sektor. Familien bor i et nyt parcelhus i udkanten af Torshavn. Gudrun ønsker at blive sanger som voksen. Hun elsker at synge i menigheden (informant, 2008).

Børnene fra disse familier er generelt velfungerende skoleelever med gode karakterer. De er ambitiøse og flittige, men mange vælger andre retninger end den akademisk videregående uddannelse, når de har afsluttet folkeskoleleeksamen. Mange vælger at gå i bibelskole i udlandet i et par år. Der er også mange børn der vælger at satse på en karriere som selvstændig næringsdrivende. For nogle børn opstår der en dyb konflikt mellem forældrenes og menighedens lære og skolens pensum, som kan få store konsekvenser for børnenes fremtidige interesse for forskning og videnskab. Det typiske eksempel er Darwins udviklingslære som mange religiøse familier blankt afviser. Børnene fra disse familier har ofte svært ved at løsrive sig fra religiøse dogmer og det kan naturligvis påvirke deres uddannelsesforløb på flere måder. I ekstreme tilfælde har forældre kritiseret børnenes lærere for at ikke udføre sin ”pligt” som lærer med kristen moral og identitet.

Guds ord, Bibelen, skal være hjørnestenen under alt skolemateriale, og undervisningen skal under ingen omstændigheder modsige bibelens budskab. Kristenundervisningen, som former elevernes følelser, skal bygge på det bibelske budskab, og kun bekræftede kristne skal undervise i kristendom i skolen. Alle folkeskoler skal arrangere daglig morgenbøn i skolen, og eleverne skal også have ret til at selv organisere bøn i frikvartererne (www.midflokkurin.fo).

Den moderne ikke-religiøse familie omfatter en bred vifte af familier fra alle landets regioner. Disse familier minder måske mest om moderne urbane familier fra andre nordiske lande. Familierne mangler de stærke familienetværk som de traditionelle familier ofte lever med. Desuden mangler

familierne det religiøse fundament, som mange af de andre familier holder sig til. Tilknytningen til lokalsamfundet er løs og foranderlig. Familiernes værdier knytter sig til mere abstrakte idealer og trender i det moderne samfund. Kærnefamilien med forældre og børn er det vigtigste fællesskab for familierne. Familiernes sociale netværk er komplekse og går ofte ud i alle retninger. Familiekapitalen og den sociale kapital er næsten helt adskilte. Mørch og Andersen (2006) forklarer, med dansk empiri, denne tendens som, at moderen har sit netværk, faderen har sit netværk, og børnene har sine egne sociale netværk. Familiens traditioner spiller en minimal rolle for familiemedlemmernes hverdag. Familien er, ifølge en ny norsk bog om ”sårbare” børn i det senmoderne samfund, et demokratisk ikke-autoritært fællesskab af individer med forskellige behov, ønsker og holdninger (Befring m.fl. 2010).

Børnene har ofte et varieret fritidsliv med mange strukturerede aktiviteter. De er relativt selvstændige og fleksible med en hverdag som indeholder mange forskellige opgaver og aftaler. Mange børn er også kreative i forhold til interesse for musik og kunst og har store personlige ambitioner om at selv gøre sig gældende indenfor kreative kunstmiljøer som voksne. En del familier i byen er socialt tyngede og har ikke de nødvendige økonomiske eller sociale ressourcer til at sende børnene til populære fritidsaktiviteter (Befring m.fl. 2010). Disse familier er ofte sammensat af eneforsørgere uden fuldtidsjob med småbørn. Børnene i disse marginaliserede familier bliver ofte svage elever med få sociale kontakter i skolen. De fleste moderne ikke-religiøse familier har et positivt og konstruktivt forhold til børnenes skole og uddannelse, men det er ikke altid at dette fører til de gode resultater. Børnene er ofte gennemsnitselever med rimelige fremtidsudsigter angående arbejdsliv. De moderne familier ønsker at børnene får uddannelse, men samtidig ønsker de at børnene skal udvikle sig på sine egne præmisser (Gaini 2008).

Johanna bor sammen med sin far i en større bygd på Færøerne. Hendes far er eneforsørger. De bor alene i en lejlighed i nederste etage i et stort parcelhus. Johanna besøger sin mor et par dage om måneden. Hun har ingen søskende. Johanna er 15 år og går i niende klasse i folkeskolen. Hun arbejder i en kiosk i sin fritid. Hendes far arbejder på en fabrik og har ofte lange vagter. Hun er derfor ofte alene hjemme om aftenen. Hun har et meget tæt forhold til sine bedsteforældre på farens side. Hun betragter dem næsten som sine forældre. Hun har i perioder på op til flere måneder boet hos dem. Hun har sit eget værel-

se med sine egne ting hjemme hos dem. Hun har ikke kontakt med sin mors forældre som bor i udlandet (informant, 2004).

Børn i de moderne ikke-religiøse familier er ofte dem, der svarer bedst til de sociologiske teorier om senmoderne ungdomskultur og refleksive identitetsprojekter ((Befring m.fl. 2010, Sommer 2010). Disse børn får at vide, at de skal realisere sig selv med grundlag i egne valg og fravalg, som giver vigtige livserfaringer. Forældrene opfordrer børnene til at søge viden, læring og kreativ inspiration i formelle og uformelle læringsarenaer – dvs. både i skolen og i fritiden. Med andre ord deltager mange forældre ikke direkte og aktivt i beslutningsprocessen angående børns kulturelle, sociale og uddannelsesmæssige stil og identitet. Børnene bliver tvunget til at stå alene med ansvaret for deres uddannelsesvalg. I dette klima bliver det sociale netværk med venner og bekendte en afgørende reference i børns valg og fravalg. Forældrenes fravær i kommunikationen med skolen bekymrer mange børn, men gør dem sandsynligvis samtidig – på godt og ondt – mere selvstændige, ifølge bl.a. den norske børneforsker Per Olav Tiller (1989). De bliver, ifølge teoretikere, kritiske og reflekterende, egenskaber som er uundværlige i det informationsbaserede senmoderne samfund.

Familiekapital

Vi skal nu se nærmere på familiekapital som en størrelse, der kan beskrives og analyseres kvalitativt som stærk/god eller svag/dårlig i relation til kapitalens familie- og samfundsmæssige nytte for de enkelte familiemedlemmer. Jeg definerer fire parametre for at sætte værdi på den samlede familiekapital. Disse nye kategorier, skal jeg understrege, svarer ikke nøjagtigt til de foregående fire familie-kategorier. En familie, som f.eks. defineres som traditionel religiøs, kan kendetegnes af en relativt svag samlet familiekapital, men den kan også, i andre særtilfælde, demonstrere en imponerende familiekapital som giver børnene de bedste fremtidsudsigter. Idealfamilien som har højeste kapitalværdi på alle fronter eksisterer ikke. Dagens definition med dagens fire parametre er ikke nødvendigvis morgendagens relevante model. Og familier med f.eks. svag familiekapital i dag, kan have andre stærke sider, som de kan drage nytte af i morgen. Familiekapitalen måles med udgangspunkt i følgende fire parametre: [a] forældre-børn relationen [b] familie-skole relationen [c] familie-arbejde relationen [d] uddannelseskulturen.

Familietype med stærk kapital. De to første par relationer (forældre-børn og familie-skole) er i denne familie normalt tætte og harmoniske af karakter. Generationerne i husstanden kommunikerer åbent og ærligt med hinanden i familiens dagligliv. Børnene og forældrene nyder en gensidig loyalitet og forståelse som gør det svært at finde sprækker og skjulte konflikter i fællesskabet. Forældrene er sidestillede i dialogen med børnene, så at moderen og faderen kan erstatte hinanden i de fleste situationer når børnene søger om råd, støtte og tryghed. Også børnene har som oftest et internt varmt og solidarisk forhold til hinanden – i forhold til forældrene og til andre personer i samfundet (Morrow 2008). Konflikter opstår naturligvis, men de løses normalt i en konstruktiv dialog med respekt for alle parter holdninger og interesser. Familien har også tætte bånd til børnenes skole, forstået som at forældrene jævnligt snakker med lærere og andre forældre om børnenes uddannelse. Børnene sætter i de fleste tilfælde pris på forældrenes engagement, men forventer ikke at forældrene skal have indsigt i alt der foregår i skolens korridorer.

Det er dog ikke nok at være i stand til at kommunikere og til at leve sig ind i børnenes hverdagsliv; familien må også lære børnene at sætte pris på læring i sig selv. Hvad snakker børnene og forældrene om, bortset fra diverse praktiske og følelsesmæssige forhold? I disse familier har børnene fri adgang til bøger og andet uddannelsesmateriale hjemme. Forældrene diskuterer også gerne videnskab, uddannelse og samfund med deres nysgerrige børn. Der er ikke nødvendigvis tale om et klassisk spidsborgerligt hjem, men om ”almindelige” familier, der værdsætter viden og læring som noget spændende, der styrker børnene som elever og ansvarsbevidste samfundsborgere. Uddannelseskulturen indebærer ikke altid at forældrene hjælper børnene med hjemmeopgaver, men at de giver børnene en almen uddannelseskapital i form af en særlig viden og ”smag” (Bourdieu 2007). Familiens kulturelle kapital giver børnene lyse fremtidsudsigter i forhold til uddannelse og til dels arbejdskarriere.

Familierne er ikke perfekte, og ofte mangler de sociale netværk som inkluderer kontakter, der potentielt kan skaffe børnene en attraktiv stilling, som ellers er vanskelig tilgængelig. Med andre ord mangler familierne ofte de uformelle kanaler til nøglepersoner i samfundet, som har en meget stor symbolsk magt. Børnene bruger deres famili капитал til at få god uddannelse som de bruger til at få arbejde gennem officielle kanaler (stillingsannoncer). Den uformelle relation til arbejdsmarkedet, f.eks. gennem familienetværk, er ellers ofte en afgørende faktor, når den ”rette” person skal vælges til en stilling i et familiebaseret samfund.

Laura er fra Torshavn. Hendes forældre arbejder begge i offentlige institutioner i byen. Hendes far er fra en familie med mange jurister. Der har også været enkelte politikere i familien. Hjemme i stuen har de en meget stor velstruktureret bogsamling. For hende føles det underligt at komme til et hjem uden bøger. Når hendes venner kommer på besøg, bemærker de ofte det private bibliotek. Nogle besøgende er begejstrede, andre synes at det er mærkeligt med alle disse bøger. Laura har aldrig været i tvivl om sin fremtid. Hun skal helt sikkert have en højere uddannelse, selvom hun ikke planlægger at følge i farens fodspor... Hun vil gerne tage sin egne beslutninger, uden begrænsninger... (pige, informant, 2008).

Disse familier med relativt stærk familiekapital er ofte familier som kan beskrives som senmodernitetens ”vindere”, men de har ikke altid haft denne høje status i samfundet. En del børn vokser op i familier, der består af forældre der i arbejde og livsstil kan karakteriseres som intellektuelle og globaliserede borgere i et senmoderne samfund. Børnene er ofte fra moderate religiøse familier som værdsætter nye kulturelle friheder. I skolen er børnene ofte blandt de bedste, men normalt ikke de centrale personer i de sociale netværk. Familierne er energiske og stærke, men de hører sjældent til Færøernes mest magtfulde familier.

Familietype med middels kapital (a). Familierne fungerer og er relativt ressourcestærke. Forældrene er børnenes nærmeste og vigtigste støtter, men kontakten til børnenes skole er derimod kun sporadisk. Forældrene prioriterer børnenes trivsel og velfærd meget højt, men undervurderer ofte skolens betydning for børnenes tilværelse og fremtid. Forældrene viser en manglende interesse for det der foregår når børnene er skole. Familierne har ofte store sociale netværk og ”gode” kontakter i samfundets øverste lag. Ofte er familierne en del af større magtfulde familienetværk som åbner mange døre for børnene når de som voksne skal finde sin position i samfundet. Problemet ligger primært i familiens manglende uddannelseskultur. Forældrene har ofte selv klaret sig uden uddannelsesværdier i sin tid, og mangler derfor også den uddannelseskapital, som kan få børnene til at interessere sig mere for deres uddannelseskariere.

Familiens kapital er generelt stærk, men sårbar. Alliancer mellem familier er ingen garanti for børnenes sikkerhed på arbejdsmarkedet. Udviklingen i retning af mere meritokrati og færre ”vennetjenester” skaber en større usikkerhed og risiko for familier med svag uddannelseskapital. Selv

de mest talentfulde elever har ofte brug for en moralsk og kulturel støtte fra familien. Børnene mærker tydeligt, at forældrene ikke knytter skolen og uddannelsen til de øvrige dele af deres liv. Skolen forsvinder ud af billedet så snart børnene er kommet hjem og har smidt tasken ind på værelset. Børnene kan overbevise forældrene om skolens og uddannelsens centrale placering i deres fremtidsprojekt, men det kræver en stærk vilje og tålmodighed. Familien mobiliserer ofte kræfter som drager børnene væk fra tankerne om videregående uddannelse og et eventuelt brud med familietraditioner. Disse familier er i fare for at blive relativt marginaliserede i fremtiden.

Jeg gør alt for min familie, mine forældre... de har altid hjulpet mig. Jeg gav min mor en hjælpende hånd dengang, hun havde arbejde på hospitalskøkkenet. Jeg støtter også altid med opgaver i huset. Sådan har vi altid gjort... jeg mener, hvordan skulle jeg overleve uden dem? Jeg er allerede begyndt at tælle dagene til skoleslutningen. Jeg hører ikke hjemme i en skoleklasse... (pige, informant, 2008).

Familierne er ofte relativt traditionelle og rurale af natur. En del familier er også kritiske til den voksende globale indflydelse på Færøernes kultur og samfund, som, ifølge flere, udgør en trussel imod det trygge og familiebaserede færøske samfunds fremtid. Familierne er også ofte skeptiske til de veluddannede akademiske klasser i samfundet. Disse relativt konservative familier som primært kommer fra bygdesamfundene er ikke forberedte på den senmoderne tids globaliserede informationssamfund med nye forhøjede krav til viden og uddannelse, fleksibilitet og mobilitet, og mange familier uden uddannelseskapital risikerer at miste sine solide forbindelser til det lokale arbejdsmarked i nærmeste fremtid.

Familietype med middels kapital (b). Umiddelbart virker disse familier kapitalstærke og ambitiøse, men ved nærmere eftersyn fremkommer alvorlige svaghedstegn. Kommunikationen indenfor husvæggene og mellem hjem og skole er upåklagelig. Forældrene er engagerede og sociale mennesker som ivrigt deltager ved alle fællesmøder og arrangementer i skolen og fritidsklubben. De har også god venskabelig kontakt med andre forældre fra børnenes klasser. Forældrene og børnene hygger sig sammen som om de var nære jævnaldrende venner. Familiens hjemmeliv er præget af underholdning og livlige diskussioner. Problemet er bare at skolen som læ-

ringsinstitution næsten aldrig bliver nævnt. Selv om forældrene, sammen med børnene, er i god dialog med lærere og ledelse på skolen, er det sjældent at faglige og pædagogiske spørgsmål og problemer bliver taget op til debat. Familierne ser skolen som en social arena som giver børnene sjove og spændende oplevelser. Uddannelseskulturen og de tilhørende værdier er ikke til at opspore.

Børnene fra disse familier er populære blandt jævnaldrende i skole og fritid, også blandt mange skolelærere, men de har begrænset forståelse for skolens læringsopgaver og uddannelsesprogrammer. Som sagt fungerer skolen primært som en social arena som supplerer andre sociale aktiviteter som børnene er involverede i. Når eksamenstiden nærmer sig, stopper forældrene og børnene med at snakke eksplicit om skolen. Denne rite-de-passage i skolen er tabubelagt. Familierne har ikke imponerende uddannelsesambitioner og koncentrerer sig mere om sociale fritidssysler for børn og voksne. Familierne er ofte aktive i velgørende organisationer, sportsklubber, ungdomsklubber osv. Børnene har sjældent store familienetværk at mobilisere når de skal finde sin plads på arbejdsmarkedet. Forældrene har måske mange venner, men forbindelserne er ofte meget løse og ubindende. Disse familier kan kun ændre uddannelsesværdier hvis det lykkes børnene at bringe nye idéer hjem – og til forældrene – fra skolens univers.

Jeg synes det er sjovt at gå i skole. Vi har det skæg i frikvartererne. Mine venner er ofte uartig, de gør dumme ting, når læreren ikke ser dem... Efter skoletid spiller vi ofte fodbold eller laver andre ting... Jeg hader lektier. Ingen kan lide at lave lektier. Mor siger, at jeg skal hygge mig i skolen, nyde livet, ligesom jeg gør det andre steder i hverdagen... (dreng, informant, 2008).

Familierne er pragmatiske og jordnære, måske lidt selvcentrerede, og ofte byboere uden den store internationale horisont. Familierne har en identitet som hverken er decideret traditionel eller moderne, men som måske kan betegnes som en smule provinsiel. Børnene i familierne klarer sig relativt godt til trods for manglende uddannelseskapital og kontakt til arbejdsmarkedet. De svage sider bliver i høj grad opvejet af de positive egenskaber som kendetegner gruppen: deres praktiske sans og sociale finesse. Børnene er generelt set meget samarbejdsdygtige og pålidelige. De er generalister som kan give et konstruktivt bidrag næsten uanset hvor de befinder sig.

Familietype med svag kapital. Den sidste familietype er en form for restkategori som dækker de familier som ikke finder rum i de tre andre kategorier. Disse familier er kapitalsvage på næsten alle områder. Hverken social kapital, familie- eller uddannelseskapital giver disse forældre og børn styrke i deres kamp for tilværelsen. Børnene er ofte socialt marginaliserede allerede ved skolestart, og situationen forbedres sjældent synligt op gennem folkeskoleårene. I de fleste tilfælde er familierne ikke kun isolerede i forhold til lokalsamfundet; de er også internt fragmenterede med konfliktfyldte relationer mellem alle familiens medlemmer. Børnene føler sig fremmedgjorte i skolen og ignorerede eller forsømte i familiens hjem (Gaini 2008). Ofte er familierne eneforsørgerfamilier med én mor og flere børn. Mange af familierne som i dag er dybt marginaliserede havde tidligere stærke traditionelle familienetværk at værne imod sociale kriser.

Børnene klarer sig generelt dårligt i skolen, men der er naturligvis enkelte undtagelser. Nogle skoler gør, i tæt samarbejde med forældre og pædagoger, en stor indsats for at løfte de mest udsatte elever. Dette lykkes ikke altid, men i de familier der har en uddannelseskultur, kan børnene styrke deres selvtillid og kompetencer og opnå ret pæne resultater. Børn der har en svag social og kulturel kapital ender dog ofte i ungdomsgrupper med ligesindede, og dermed bliver de en del af en marginaliseret subkultur som det er vanskeligt at slippe ud af (Befring m.fl. 2010). Den almene folkeskole – skolen ”som har plads til alle” – mangler ofte ressourcer i form af specialpædagoger og psykologer til at give marginaliserede børn den støtte som de har brug for. Et andet ironisk problem er, at man i et familie-baseret samfund ofte forventer, at alle børn har et sikkerhedsnet i form af en stor funktionsdygtig familie. Men det er i virkeligheden desværre ikke alle der har en stærk familie og familiekapital.

Konklusion

Skole og uddannelse giver naturligvis ikke samme mening i alle færøske hjem i dag. Den værdi skolen gives afhænger af mange forskellige forhold i familien og samfundet. Familier har sine egne kulturelle og uddannelsesmæssige værdier, foruden social kapital, som påvirker familiemedlemmernes interne og eksterne kommunikation. Skolens position og status i denne kontekst afhænger i stor grad af familietype og familiekapital. Familiekapital integrerer familieenheden, men integrerer den nødvendigvis familiemedlemmerne som funktionelle borgere i samfundet? Og er det indi-

vidualiserede senmoderne samfund en trussel mod familiekapitalens værdi? Familien er og kommer i fremtiden også til at blive en kerneinstitution i det færøske samfund; men familiens mening, funktion og status er i stadig ændring.

Familierne bliver mere egocentriske, fleksible og ”demokratiske”, siger den danske psykolog og pædagogiske forsker Halse (2006). Familiekapitalen giver børnene et ”hjem” og en identitet i dagens polycentriske samfund. Familiekapitalen, der ofte inkluderer religiøse værdier, er den vigtigste forudsætning for den sociale kapital, som er af uvurderlig betydning for samfundsborgere. Som familiemedlemmer i et familiebaseret samfund lovpriser færinger den personlige uceremonielle kommunikation. Familien først – dernæst det forestillede fællesskab.

Relationen familie-skole er, som vi har set, meget vigtig for børnenes fremtid. Familier med en sund og positiv holdning til uddannelse forstærker generelt deres position i samfundet. Familier bør med andre ord være bevidste om offentlige institutioners – f.eks. folkeskolens – relevans for børnenes læring og fremtidsudsigter. Magtfulde familier med en stærk position i lokalsamfundet kan forvente en alvorlig social og økonomisk degradering, hvis ikke de i den nærmeste fremtid tager de moderne uddannelsesværdier til sig. En vision for Færøernes folkeskole i det 21. århundrede er nødt til at medtænke de problemer og udfordringer, der har været diskuteret og analyseret i denne artikel.

Litteratur

- Andreassen, E. 1992. *Folkelig offentlighed*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Befring, E., I. Frønes & A. M. Sørli. 2010. *Sårbare unge: nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. 1997. *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. 2007. *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Coleman, J. S. 1988. Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology* 94.
- Curren, R. 2009. Education as a social right in a diverse society. *Journal of Philosophy of Education* 43(1). Oxford: Blackwell Publishing.
- Frønes, I. 2006. *Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gaini, F. 2007. Føroyskur ungdómur. Mentan, miðlar og seinmodernitetur í Føroyum. Ph.d. afhandling fra Færøernes Universitet.

- Gaini, F. 2008. *Miðlar, mentan og seinmodernitetur. Ein antropologisk lýsing av føroyskum ungdómi*. Torshavn: Fróðskapur.
- Gaini, F. 2009. Lyt til os – og du vil få en positiv oplevelse! Kultur, fritid og social trivsel blandt færøske tredjeklasses elever. *Barn 2*. Trondheim: NTNU.
- Glanzer, P. L. 2008. Rethinking the boundaries and burdens of parental authority over education: a response to Rob Reich's case study of homeschooling. *Educational Theory* 58(1). University of Illinois.
- Halse, J. A. 2006. *Dilemmaer i den moderne familie*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Imig, D. R. 2000. *Interpersonal Relationships, Family Systems and Paradigms*. Venice (CA): Mozena Multimedia Publications.
- Morrow, V. 2008. Responsible children and children's responsibilities? Sibling caretaking and babysitting by school-age children. I: Bridgeman, J., C. Lind & H. Keating, red. *Responsibility, Law and the Family*. London: Ashgate.
- Mørch, S. & H. Andersen. 2006. Individualization and the changing youth life. I: Leccardi, C. og E. Ruspini, red. *A New Youth? Young People, Generations and Family Life*. Aldershot: Ashgate.
- Seymour-Smith, C. 1986. *MacMillan Dictionary of Anthropology*. London & Basingstoke: The MacMillan Press.
- Sommer, D. 2010. *Børn i senmoderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Svendsen, G. T & G. L. Svendsen. 2006. *Social kapital*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Tiller, P. O. 1989. *Hverandre: En bok om barneforskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Varenne, H. 2008. Culture, education, anthropology. *Anthropology & Education Quarterly* 39(4). American Anthropological Association.
- Wilken, L. 2006. *Pierre Bourdieu*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag
www.midflokkurin.fo (nedlastet 20. januar 2010).

Firouz Gaini
Føroya Læraraskúli/Department of Education
Fróðskaparsetur Føroya/University of the Faroe Islands
FO-100 Torshavn, Faroe Islands
e-post: firouz@FLSK.FO

R